

Nuhlíček, Martin

Vzťah pravdy a zdôvodnenia v teórii poznania

Studia philosophica. 2020, vol. 67, iss. 1, pp. 31-40

ISSN 1803-7445 (print); ISSN 2336-453X (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SPh2020-1-4>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/142708>

License: [CC BY-NC-ND 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/)

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Vzťah pravdy a zdôvodnenia v teórii poznania

The Relation of Truth and Justification in the Theory of Knowledge

Martin Nuhlíček

Filozofická teória poznania sa zaoberá vymedzením a vysvetlením pojmu poznania, resp. vedenia.¹ Klasická a dodnes vari najpoužívanejšia tripartitná teória vymedzuje poznanie ako *zdôvodnené pravdivé presvedčenie*. Teda poznanie zaraďuje do množiny našich presvedčení, z ktorých poznanie tvoria len tie, ktoré sú pravdivé a zároveň príslušne zdôvodnené. Podmienky pravdy a zdôvodnenia tak predstavujú hlavné požiadavky kladené na poznanie. Aký je medzi nimi vzťah? Na jednej strane sú kladené ako nominálne nezávislé podmienky, ale na druhej strane existujú významné indície, že faktor zdôvodnenia má čosi podstatné do činenia s pravdou. Pri exponovaní ich vzájomných vzťahov sa tak budeme sústrediť primárne na koncept zdôvodnenia, ktorý býva v epistemológii považovaný za problematickejší pojem. Naopak, v prípade pravdy budeme predpokladať jej intuitívne, filozoficky nešpecifikované chápanie. Za pravdivé budeme považovať jednoducho to, čo je naozaj tak.

Vzťah pravdy a zdôvodnenia v teórii poznania je ambivalentný. Podľa tradičného prístupu je možné mať pravdivé, a pritom nezdôvodnené presvedčenie, ako aj zdôvodnené, a pritom nepravdivé presvedčenie. Napríklad niekto poverčivý môže byť presvedčený, že ho stretne nešťastie na základe toho, že

1 „Poznanie“ a „vedenie“ budeme používať ako synonymá, ktoré v rozličných gramatických kontextoch zodpovedajú anglickému výrazu „knowledge“.

Tento príspevok vychádza ako súčasť riešenia grantovej úlohy VEGA 1/0258/2019 Realizmus a antirealizmus v súčasnej filozofii vedy.

mu cez cestu prebehla čierna mačka. V prípade, že ho naozaj stretne nejaké nešťastie, tak môžeme povedať, že jeho presvedčenie síce bolo pravdivé, ale nie zdôvodnené, keďže poverčivosť zrejme nepatrí medzi legitímne spôsoby odôvodňovania našich poznatkov. Situácia môže byť aj opačná, keď má niekto zdôvodnené, ale nepravdivé presvedčenie. Klasické ukážky nájdeme v slávnych Gettierových príkladoch.² Pán Smith, ktorý v nich účinkuje, má svoje presvedčenia odôvodnené bežne prijateľnými procedúrami, no napriek tomu (vplyvom nešťastnej náhody) sa v nich mylí a nemá pravdu. V jednom z príkladov si myslí, že jeho priateľ Jones vlastní automobil značky Ford, pretože všetky dostupné dôvody poukazujú na tento záver – Jones sa neustále vozí vo Forde, chváli sa svojím Fordom atď. Čo však Smith nevie, je fakt, že Jones má svoje auto len z požičovne a na papieri ho nevlastní. Tým pádom je Smithovo presvedčenie „Jones vlastní Forda“ síce zdôvodnené, ale nepravdivé. Práve Gettierove príklady výrazne upevnili tradičné epistemologické ponímanie pravdy a zdôvodnenia ako dvoch navzájom nezávislých podmienok poznania.

Uvedený prístup je však v kontraste s rozšíreným očakávaním, že vhodné zdôvodnenie našich presvedčení ich má orientovať smerom k ich pravdivosti – prinajmenšom v tom zmysle, že zdôvodnené presvedčenie by malo byť pravdepodobnejšie pravdivé, než nezodôvodnené presvedčenie. Toto očakávanie sa dá sledovať už v rovine bežných rozhovorov. Predstavme si, že v jesenný podvečer čakajú Judy a Jack na vlak. Jack má zakrytý výhľad, a tak sa pýta Judy, akú farbu majú listy na stromoch. Zelenú, odpovedá Judy. Jack pochybuje: Je to možné v takýto neskorý dátum? Judy však potvrdzuje, že listy vidí jasne, a že určite vyzerajú zelené.³ Keby na to Jack reagoval: Chápem, aké je zdôvodnenie tvojho presvedčenia, ale mne ide o jeho pravdivosť – tak by sme mu asi celkom nerozumeli. Bežne totiž očakávame, že uvádzanie relevantných dôvodov nejakým spôsobom podporuje pravdivosť toho, čo tvrdíme. Keď Judy ubezpečila Jacka, že má všetky dôvody vnímať listy na stromoch ako zelené, tak tým zrejme zároveň naznačovala, že tie listy skutočne sú zelené, a teda že je pravda, že sú zelené.

2 GETTIER, E. Is Justified True Belief Knowledge?..., s. 122–123. Gettierove príklady slúžia na spochybnenie tripartitnej definície, keď ukazujú, že je možné mať pravdivé a zdôvodnené presvedčenie, ktoré nie je poznaním. Aktér týchto príkladov, pán Smith, si najprv utvorí zdôvodnené, no nepravdivé presvedčenie, a následne z neho odvodí iné presvedčenie, ktoré je (napriek nepravdivému antecedentu) náhodou pravdivé. Na konci má teda pravdivé a zdôvodnené presvedčenie, ktoré je však ťažké uznať za adekvátne poznanie.

3 Autorom príkladu je AUDI, R. *The Structure of Justification...*, s. 300–301.

Dávanie zdôvodnenia do úzkej súvislosti s pravdou nájdeme aj v klasických prácach mnohých autorov, ktorí píšu o poznaní. W. Alston uvádza:

Epistemická evaluácia sa vykonáva z epistemického hľadiska. Toto hľadisko je definované cieľom maximalizovať pravdu a minimalizovať omyl vo veľkom súbore presvedčení.⁴

P. Moser zdôrazňuje, že

epistemické zdôvodnenie sa podstatne vzťahuje k takzvanému kognitívnemu cieľu pravdy.⁵

Najexplicitnejšiu formuláciu ponúka L. Bonjour:

Základnou úlohou zdôvodnenia je byť *prostriedkom* k pravde, priamo lepšie dosiahnuteľným sprostredkujúcim spojivom medzi našim subjektívnym východiskom a našim objektívnym cieľom.⁶

Napokon trochu odlišné vzťahy načrtáva K. Lehrer, keď hovorí, že

základ pre úplné zdôvodnenie môže poskytnúť iba subjektivita namierená smerom k pravde a preč od omylu.⁷

Je tak jasné, že význam epistemického zdôvodnenia sa často charakterizuje pomocou jeho vzťahu k pravde. Ako sa táto tendencia prejavuje v konkrétnych teóriách poznania a zdôvodnenia, si priblížime v nasledujúcich odsekoch.

Prístup, podľa ktorého zdôvodnenie našich presvedčení tvorí indikátor ich pravdivosti, je najjasnejšie rozvinutý v tzv. *externalistických* teóriách zdôvodnenia. Prominentnou teóriu tohto druhu je *reliabilizmus*, ktorý pôvodne sformuloval A. Goldman.⁸ Zdôvodnenie chápe ako funkciu spoľahlivosti kognitívnych procesov, ktoré generujú naše presvedčenia. Inými slovami,

4 ALSTON, W. *Epistemic Justification...*, s. 83–84.

5 MOSER, P. K. *Empirical Justification...*, s. 4.

6 BONJOUR, L. *The Structure of Empirical Knowledge...*, s. 7–8.

7 LEHRER, K. *Theory of Knowledge...*, s. 16.

8 Pozri GOLDMAN, A. What Is Justified Belief?

presvedčenia si utvárame pomocou rozličných procesov, ako sú zmyslové vnímanie, pamätanie, introspekcia, ale aj rôzne myšlienkové operácie, ako napr. generalizovanie, analogizovanie a mnohé ďalšie. Jednotlivé procesy sa významne líšia v miere svojej spoľahlivosti, t. j. v miere, do akej nám prinášajú správne informácie a závery. Spoľahlivosť kognitívneho procesu je teda vymedzená ako jeho tendencia produkovať prevažne pravdivé presvedčenia. Potom platí, že ak nejaké presvedčenie pochádza zo spoľahlivého procesu, tak je podľa reliabilistickej koncepcie zdôvodnené; ak však pochádza z nespoľahlivého procesu, tak je nezdôvodnené.

Môžeme vidieť, že v rámci tejto koncepcie existuje silný vzťah medzi zdôvodnením a pravdou: zdôvodnenie presvedčenia priamo naznačuje jeho pravdepodobnú pravdivosť. Napriek tomu zdôvodnenie celkom nespĺva s pravdou; stále je možné získať aj zdôvodnené, ale nepravdivé presvedčenie. Dochádza k tomu vtedy, keď inak spoľahlivý kognitívny proces dovedie svojho nositeľa k ojedinelému nepravdivému výsledku. Zaujímavosťou je, že konkrétne určenie spoľahlivosti rôznych kognitívnych procesov u rôznych osôb sa tu stáva otázkou empirického zisťovania. To, či niekto disponuje napríklad spoľahlivým vnímaním alebo pamäťou, je potrebné zistiť odborným preskúmaním jeho konkrétnych schopností. Teda subjekt zo svojej osobnej perspektívy nemusí mať k dispozícii údaje o spoľahlivosti svojich vlastných kognitívnych procesov, a tým pádom ani o statuse zdôvodnenia svojich vlastných presvedčení. Hovoríme, že tieto informácie sú vzhľadom na perspektívu subjektu externé. Odtiaľ pramení jednak pomenovanie tohto epistemologického prúdu, a jednak aj najznámejšia výčitka proti nemu: zdôvodňovanie sa tu stáva procesom, ktorý je mimo kognitívneho dosahu jeho nositeľa. Mať zdôvodnené presvedčenia, ale nemať informácie o tom, že ich máme, znie zaiste kuriózne.

Proti externalistickému chápaniu zdôvodnenia namieta skupina autorov, podľa ktorých zdôvodnenie patrí do výhradnej kompetencie subjektu: Totiž kto iný má byť zodpovedný za zdôvodnenie svojich vlastných presvedčení, ak nie sám subjekt a jeho kognitívne úsilie? Okruh dôvodov pre myšlienky a názory, ktoré zastávame, musí byť z hľadiska subjektu principiálne dostupnou, internou oblasťou. Teórie zdôvodnenia, ktoré vychádzajú z tohto pohľadu na vec, sa preto označujú ako *internalistické*. Pri charakterizovaní zdôvodnenia sa internalisti odvolávajú na rozličné faktory, ktoré sú plne v moci subjektu, ako napr. osobná reflexia získanej evidencie, priama rozpoznateľnosť dôvodov atď. Na to, aby presvedčenie bolo označené za zdôvodnené, stačí, aby subjekt vyhodnotil, či spĺňa stanovené

interné kritériá. Status zdôvodnenia našich presvedčení je tak určovaný priamo nami samými bez nutnosti nejakej vonkajšej asistencie.

Problematickou stránkou internalizmu je naplnenie očakávania, že zdôvodnenie nás má orientovať skôr k pravdivým, než k nepravdivým presvedčeniam. Internalisti sa vyhýbajú tomu, aby zdôvodnenie dávali do priameho vzťahu s pravdou, a namiesto toho zdôrazňujú odlišné podmienky, ktoré majú zabezpečiť, že naše presvedčenia budú v širokom zmysle „správne“. R. Chisholm uvádza, že internalista

pomocou reflektovania svojich vlastných vedomých stavov dokáže formulovať súbor epistemických princípov, ktoré mu umožňujú zistiť [...], či má zdôvodnenie pre svoje presvedčenie.⁹

Vo formulácii C. Ginetu musí byť každý fakt, ktorý vplýva na zdôvodnenie presvedčenia, subjektom „priamo rozpoznateľný“, pod čím rozumie, že subjekt

potrebuje len s jasným uvažovaním reflektovať otázku, či daný fakt nastáva alebo nie...¹⁰

Vo vzťahu k pravde však treba upozorniť, že subjektívna reflexia dôvodov, ktoré máme pre nejaké presvedčenie, zrejme ešte nie je zárukou jeho pravdivosti. Otvorene to zdôrazňuje Chisholm: v rámci internalizmu

neexistuje *logické* spojenie medzi epistemickým zdôvodnením a pravdou.¹¹

V súvislosti s internalizmom sa tak vynárajú dve hlavné otázky:

1. Ako je zabezpečená racionalita internalisticky zdôvodnených presvedčení?
2. Je nezávislosť internalistického zdôvodnenia od pravdy skutočne absolútna?

Najčastejšia reakcia internalistov spočíva v zdôraznení, že zdôvodnenie je normatívny koncept. To znamená, že zahŕňa isté kritériá a normy, ktoré predpisuje nositeľom presvedčení na to, aby mali zdôvodnené presvedčenia.

9 CHISHOLM, R. M. *Theory of Knowledge...*, s. 76.

10 GINET, C. *Knowledge, Perception, and Memory...*, s. 34.

11 CHISHOLM, R. M. *Theory of Knowledge...*, s. 76.

Racionalita tak primárne nie je utváraná logickým vzťahom k pravde, ale vychádza z vnútorných požiadaviek kladených na naše presvedčenia. Tieto požiadavky sú špecifikované viacerými spôsobmi. Spomínaný C. Ginet, ako aj celý rad ďalších autorov, sa v tejto otázke opiera o *deontologické* úvahy. Zdôvodnenie artikuluje v termínoch intelektuálnej povinnosti, ktorej splnenie možno chváliť a nesplnenie odsudzovať. Podľa Gineta máme zdôvodnené presvedčenie vtedy, keď ho máme podložené takým spôsobom, že nám nikto nemôže vyčítať zanedbanie nejakých významných faktorov či okolností:

Našu istotu, že p , máme *zdôvodnenú* vtedy a len vtedy, keď to nie je tak, že by sme nemali mať istotu, že p ; keď by nám nemohla byť spravodlivo vyčítaná naša istota, že p .¹²

Všimnime si, že kritériá úspešného zdôvodnenia tu závisia od kognitívneho úsilia subjektu, ale aj od akejsi spoločenskej akceptácie jeho výsledku.

Iný spôsob vymedzovania zdôvodnenia bez jeho priamej viazanosti na pravdu stojí na pojme *evidencie*. V najjednoduchšom ponímaní zástancovia tohto prístupu, evidencialisti, charakterizujú zdôvodnenie ako zohľadnenie príslušnej evidencie, ktorá je dostupná subjektu:

Doxastický postoj D voči propozícii p je epistemicky zdôvodnený pre S v t vtedy a len vtedy, keď D voči p vyhovuje evidencii, ktorú má S v t .¹³

Alebo naopak, ak je subjektu dostupná akákoľvek evidencia, ktorá svedčí proti konkrétnemu presvedčeniu, tak by bolo nezdôvodnené také presvedčenie zastávať. Evidencialisti neumiestňujú zdôvodňovanie do deontologického kontextu, ale napriek tomu by mohli byť uvedené dva prístupy kompatibilné: plnenie deontologickej intelektuálnej povinnosti by mohlo byť špecifikované práve požiadavkami evidencializmu.

Neuralgický bod internalistických teórií tvorí otázka, či naozaj dokážu zmysluplne vymedziť zdôvodnenie bez akéhokoľvek odvolávania sa na pravdu. Vyhýbajú sa tomu, aby pravdu uvádzali priamo v definícii zdôvodnenia, no je možné, že aspoň latentne je pravda v ich chápaní prítomná. Pozrime sa opäť na deontologický prístup, podľa ktorého nám intelektuálna povinnosť káže, aby sme naše presvedčenia dostatočne zdôvodňovali. Odkiaľ sa však

12 GINET, C. *Knowledge, Perception, and Memory...*, s. 28.

13 FELDMAN, R. – CONNIE, E. *Evidentialism...*, s. 334.

berie táto povinnosť, z akého zdroja vyplýva? Prirodzene sa ponúka práve odpoveď, že je motivovaná všeobecnou epistemickou snahou o dosahovanie pravdy a vyhýbanie sa omylu. Ešte jasnejšiu súvislosť s pravdou môžeme pozorovať v prípade evidencializmu. Evidencia, s ktorou majú byť naše presvedčenia v súlade, dáva dobrý zmysel len vo vzťahu k pravde. Je totiž ťažké povedať, čo iné by mohlo tvoriť kritérium adekvátnej evidencie, než fakt, že daná evidencia vystihuje pravdu.

Problémy zdôvodnenia bez vzťahu k pravde sú ešte hlbšie. Ak by sme aj pripustili, že je možné vymedziť zdôvodnenie celkom nezávisle od pravdy, tak by sa vynorili nové ťažkosti, týkajúce sa elementárnej zmysluplnosti samotného pojmu epistemického zdôvodnenia. Tieto ťažkosti zhrňa W. Alston do troch bodov:¹⁴

1. Nebolo by možné odlíšiť epistemické zdôvodnenie od jeho iných typov, ako sú napr. morálne alebo praktické zdôvodnenie. Epistemické hľadisko je tradične charakterizované vzťahom k pravde. Keby tento vzťah absentoval, bolo by náročné určiť špecifikum epistemického zdôvodňovania.

2. Nebolo by možné vybrať adekvátne princípy zdôvodňovania. Chýbalo by totiž vhodné kritérium pre ich posudzovanie, ktoré je v tradičnom chápaní tvorené cieľom zvyšovať podiel pravdivých presvedčení. C. Ginet navrhuje ako náhradné, interné kritérium „súhlasný názor rozumných, skúsených ľudí“.¹⁵ Lenže problém, ktorý vyhadzuje dverami, sa mu vracia oknom. Totiž ako inak sa dá určiť, názory ktorých ľudí nás majú zaujímať, ak nie pomocou toho, že ide o ľudí, ktorí majú častejšie pravdu, než ostatní?

3. Nebolo by možné dobre vysvetliť vlastný význam epistemického zdôvodňovania. Bez jeho vzťahu k pravde by nebolo jasné, prečo by sa mali naše presvedčenia riadiť nejakými normami, prečo by sme sa mali usilovať o korektné a nezaujaté zdôvodnenie a pod. Slovom, bolo by ťažké povedať, prečo by tieto veci mali mať hodnotu pri hľadaní poznania.

Čistý internalizmus bez priznaného vzťahu k pravde sa javí ako problematický. Existuje však ešte jeden, najmä v novej epistemológii populárny trend, ktorý sa pokúša zachovať internalistické črty zdôvodnenia, a pritom nestratiť zo zreteľa cieľ mať čo najväčší podiel pravdivých presvedčení. Ide o tzv. *epistemológiu cností*, ktorá dosahovanie poznania opisuje

14 ALSTON, W. P. Realism and the Tasks of Epistemology..., s. 78–83.

15 GINET, C. *Knowledge, Perception, and Memory...*, s. 37.

pomocou pojmu kognitívnych, resp. intelektuálnych cností. Vzhľadom na to, že pod touto nálepkou sa skrýva pomerne diferencovaný prúd epistemologických pozícií, obmedzíme sa len na vystihnutie základnej myšlienky, ktorá tieto pozície spája.

Poznávajúci subjekt v procese poznania v rôznej miere uplatňuje svoje kognitívne cnosti. Rozumejú sa pod nimi také vlastnosti, ako sú primeraná pozornosť, prihliadanie na relevantnú evidenciu, identifikovanie a vyhýbanie sa zavádzajúcim vplyvom, spätná reflexia postupu a pod. Tieto vlastnosti utvárajú celkovú kognitívnu kompetenciu subjektu. Dôsledné uplatňovanie uvedených cností možno označiť za kompetentné poznávanie, a naopak, zanedbanie týchto cností robí poznávanie nekompetentným. Všimnime si, že kompetentnosť je interná charakteristika: disponuje ňou subjekt a sám ovplyvňuje mieru jej uplatnenia.

Predstavitelia epistemológie cností internú kompetentnosť tvorby presvedčení originálne prepájajú s faktorom pravdy. Poznanie vymedzujú ako prípady, kedy uplatnenie subjektívnej kompetencie fakticky vedie k nadobudnutiu pravdivého presvedčenia. No nejde len o to, aby subjekt uplatnil kompetenciu a zároveň dosiahol pravdu. Kľúčovú požiadavku tvorí závislosť medzi týmito dvomi aspektmi: uplatnenie kognitívnych kompetencií musí byť vlastnou a rozhodujúcou *príčinou* dosiahnutia pravdivého výsledku. E. Sosa túto podmienku ilustruje pomocou analógie s lukostrelcom. Aj kompetentný, zručný lukostrelca môže trafiť do stredu terča len náhodou, napríklad vo veternom alebo inak neprajnom prostredí. Za úspešný výstrel sa počíta iba ten, keď je lukostrelcova zručnosť vlastnou príčinou presného zásahu. Obdobne je to v prípade poznania: „zásah“ do pravdy sa za poznanie počíta len vtedy, keď je výsledkom adekvátneho kognitívneho úsilia subjektu.¹⁶

Zástancovia epistemológie cností síce explicitne nehovoria o zdôvodnení, ale ich požiadavky možno chápať ako špecifický druh zdôvodňovania, čiže podmienok, ktoré treba splniť pre vznik poznania nad rámec disponovania pravdivým presvedčením. Je príznačné, že (aspoň implicitne) sa pritom opierajú o tézu, že uplatnenie subjektívnych kognitívnych cností vedie k zvýšeniu pravdepodobnosti faktického dosiahnutia pravdivého presvedčenia. Inými slovami predpokladajú, že kultivácia interných kvalít má pozitívny vplyv na externé kvality presvedčenia. Musí byť jasné, že pokiaľ by takýto princíp naozaj fungoval, tak by úspešne riešil problém

16 SOSA, E. *A Virtue Epistemology...*, s. 22–23.

vzťahu medzi zdôvodnením a pravdou v teórii poznania. Zdôvodnenie by zachovával v kognitívnej kompetencii subjektu, a zároveň by zabezpečoval jeho adekvátnu reláciu k pravde. Lenže ako vieme, že tento princíp funguje?

Krátka odpoveď je, že nevieme. Daný princíp je zdanlivo prijímaný len ako predpoklad, bez ambície poskytnúť dôkaz jeho správnosti. Viacerí predstavitelia epistemológie cností by asi povedali, že taký dôkaz ani netreba, pretože z pragmatického hľadiska nemáme žiadnu lepšiu či rozumnejšiu alternatívu, ako modelovať naše poznanie. Ako alternatívy sa ponúkajú čistý internalizmus, resp. externalizmus, ktoré však zápasia s vlastnými problémami, alebo potom rôzne extravagantné možnosti smerujúce k skeptickému spochybňovaniu poznania. Žiadna z týchto možností však nie je natoľko racionálna a tak v zhode so skutočnými epistemickými praktikami, ako práve predpoklad, že čím viac sa kognitívne snažíme, tým je väčšia šanca, že veci spoznáme správne. Ale – dôkaz tohto tvrdenia nemáme.

Záverom tak môžeme konštatovať, že vzťah pravdy a zdôvodnenia v teórii poznania je konštituovaný najmä určitým pnutím medzi očakávaním, že proces zdôvodňovania by mal byť v kompetencii subjektu, a požiadavkou, aby vlastnosť zdôvodnenia zároveň vhodne podporovala pravdivosť presvedčení. Videli sme, že externalisti obetujú prvú časť tejto nerovnosti, aby zachovali tú druhú; internalisti sa zase držia jej prvej časti, no potom sa s druhou nedokážu dobre vyrovnáť. Na scénu vstupuje ešte epistemológia cností, ktorá vyhlasuje, že dva konce uvedenej nerovnosti sú predsa kompatibilné. No svoje tvrdenie neopiera o epistemologické, ale skôr o pragmatické a praktické dôvody.

Zoznam použitých zdrojov

- ALSTON, William P. *Epistemic Justification: Essays in the Theory of Knowledge*. Ithaca: Cornell University Press 1989.
- ALSTON, William P. Realism and the Tasks of Epistemology. In KULP, Christopher B. (ed.). *Realism/Antirealism and Epistemology*. Lanham: Rowman & Littlefield Publishers 1997, s. 53–94.
- AUDI, Robert. *The Structure of Justification*. Cambridge: Cambridge University Press 1993.
- BONJOUR, Laurence. *The Structure of Empirical Knowledge*. Cambridge: Harvard University Press 1985.
- FELDMAN, Richard – CONNEE, Earl. Evidentialism. In MOSER, Paul K. – NAT,

Arnold V. (eds.). *Human Knowledge: Classical and Contemporary Approaches*. New York: Oxford University Press 1987.

GETTIER, Edmund. Is Justified True Belief Knowledge? *Analysis*. 1963, **23**(6), s. 121–123.

GINET, Carl. *Knowledge, Perception, and Memory*. Dordrecht: Reidel 1975.

GOLDMAN, Alvin. What Is Justified Belief? In PAPPAS, George (ed.). *Justification and Knowledge*. Dordrecht: Reidel 1979, s. 1–23.

CHISHOLM, Roderick M. *Theory of Knowledge*. Englewood Cliffs: Prentice-Hall ³1989.

LEHRER, Keith. *Theory of Knowledge*. Boulder: Westview Press 1990.

MOSER, Paul K. *Empirical Justification*. Dordrecht: Reidel 1985.

SOSA, Ernest. *A Virtue Epistemology. Apt Belief and Reflective Knowledge, Volume I*. Oxford: Clarendon Press 2007.

Mgr. Martin Nuhlíček, PhD.

Katedra filozofie a dejin filozofie, Filozofická fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave
Gondova 2, 811 02 Bratislava 1, Slovensko
martin.nuhlicek@uniba.sk

Toto dílo lze užít v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-NC-ND 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.